

Kowusnama : Bedew edinmek hakynda

Category: Goşgular, Kitapcy

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Kowusnama: Bedew edinmek hakynda Ýigrimi bäşinji fasyly

BEDEW EDINMEK HAKYNYDA

Oglum, at almakçy bolsaň, aldanmaz ýaly, juda seresap bolgun, çünki at bilen ynsanyň tebigaty birmenzeşdir: ýagşy ata, ýagşy adama näçe nyrh kesseň-de, utulmarsyň. Ýaman aty, ýaman adamy bolsa, her näçe kötekleseň-de, kötekläp oturmalydyr. Parasatly adamlar aýtmyşlaýyn: “Dünýe ynsan bilendir, ynsanam haýwan bilendir”, haýwanlaryň iň gözeli bolsa atdyr. Ony saklamak hem hojalykçylykdyr, hemem mertlikdir. “Atyňy, lybasyňy gowy sakla, at bilen lybasyň hem seni gowy saklar” diýen nakylam bardyr.

Atyň gowusyny, hordasyny tanamak adam tanamakdan çetindir. Adamy gürledip tanaýarlar, atyň bolsa dili ýokdur, atyň dili – daşky görnüşidir. Atyň nähilidigini bilmek üçin ilki bilen onuň daş keşbini synlagyn, sebäbi onuň gylyk-häsiýetinde ýalňyssaň-da, daş keşbinde ýalňyşmarsyň. Çünki ýagşy atyň daş keşbi hem gowy bolýar, ýaman atyň bolsa daş keşbi hem ýaman bolýar. Ussat atşynaslaryň aýtmaklaryna göre, atyň iň gowy sypatlary şular bolmaly: onuň dişleri inçe, berk we ak, aşaky dodagy salpy, burny dik, giň we uzyn, maňlaýy giň, dik gulaklarynyň arasy açyk tüňňi, boýunlary egriden inçe, topuklary ýasy, ýaly uzyn, döşi giň, oň aýaklary bilen art aýaklarynyň arasy açyk, guýrugy gür we uzyn, gözleri we kirpikleri gara bolýandyr, ýörişi messana, topuklary çeyé, bili inçe, sagrasy giň, iki uýlugynyň arasy etlekdir. Üstündäki kişi gymyldandan, onuň hereketlerine düşüş bolmalydyr.

Meniň agzan bu sypatlarym her bir atda hökman bolaýmalydyr, şol sypatlar bolan atam gowy at hasaplanýandyr. Emma bir atda bolup, beýlekisinde duşmaýan sypat onuň reňkidir. In gowy reňkli at hurmaýy öwüsýän dor atdyr. Ol hem owadandyr, hem yssa-sowuga dözümlidir hem-de çydamlydyr. Jeren at güýçsüz bolýar, ýöne onuňam butlarynyň arasy, guýrugy, aýaklary, toýnagy, guýrugynyň aşagy, döşi, alny gara bolsa gowudyr. Al at diýseň altyn öwüsýän atlaryň tohumyndandyr, eger onuň gara menekleri bar bolsa, ýaly, guýrugy, butlarynyň arasy, gözleri, dodaklary gara bolsa, ol-da gowudyr. Sement atam şeýle bolmalydyr. Gara at bolsa şargara bolmalydyr, ýöne onuň gözi gyzyl bolmaly däldir, sebäbi gözleri gyzyl atlaryň köpüsi däli we aýyplydyr. Boz atyň gowy çykýan halatlary seýrek bolýar, ýüzi menekli boz at erbet bolýandyr, aýratynam onuň gözleri, ardy, butlarynyň iç ýüzi, toýnaklary ak bolanda ýamandyr. Bili gara zolakly, aýaklary gara, jeren atyň sypatlary bolan gyr at hem gowudyr. Ablak at halanmaýar, olaryň gowy çykýan halatlary juda seýrek bolýandyr.

Atlaryň gowy we ýaramaz taraplary köpdür. Olaryň laýykatly sypatlaryny bileňsoň, aýyplaryny hem bilip goýgun, çünki olaryň aýyplary hem dürli-dürli bolýandyr, zyýanly we görmäge

betgelşik aýyplar hem, onçakly beýle bolmadyk, ýöne erbet yrym hasaplanýan, eýesine howp salýan aýyplar hem bolýar, olar ýaramaz kesellerdir we myrtar endiklerdir, olaryň bolsa, käsine döz gelseň, käsine döz gelip bolýan däldir.

Her bir aýybyň we keseliň öz ady bolup, şol boýunça-da aty tanasa bolýandyr. Men olary sanap geçeyin. Biler bolsaň, atyň ýetmezçilikleriniň biri onuň güňlügidir. Güň at köplenç ýoldan çykyj bolýar, munuň alamaty: ol baýtal görüp heserlense-de kişnemeýär. Aşa, ýagny gijekör at has hem erbetdir. Onuň alamaty: bu at beýleki atlaryň ürken zadyndan ürkmeýär, seniň adyny-soruny bilmeýän biderek ýerleriňe çekinmän barýar. At ker bolanynda erbet bolýar. Munuň alamaty bolsa, ol beýleki atlar kişnäninde kişnänok, gulaklary mydam salparyp dur. Çepbekey at hem erbetdir, ol köp ýalňyşýar. Bu atyň alamaty: howla idip salanynda, ol ilki bilen çep aýagyny basýar.

Amaş diýilýän atyn gündizine görşi gowy däldir, onuň alamaty: göreji garadan ýaşylymtykdyr, gözleri mydam açykdyr, diýmek, gyrpyldaýan däldir. Bu aýyp onuň iki gözünde-de bolup bilýändir.

Gympaý at daşyndan göräýmäge aýyply ýalam bolsa, araplardyr pürsýänler ony ýagşa ýorýarlar. Eşidişime görä, Düldülem gympaý bolupmyş.

Arjal at bolanynda, bir aýagy ak at bolýar. Eger onuň çep öň aýagy ýa çep art aýagy ak bolsa, bu şumlugyň alamaty hasap edilýär. Gökgöz atyň iki gözem gök bolsa, munuň aýyby ýokdur, ýöne bir gözi, onda-da çep gözi gök bolsa, bu erbetligiň alamatydyr. Mugrap at, ýagny akgöz at erbet bolýandyr. Bug at hem erbetdir. Akwat, ýagny göni boýunly at hem gowy däldir, beýle at hapany oňat seljerip bilmeýär. Ahwar, ýagny iki aýagy-da gysyk at erbet bolýandyr. Munuň ýaly ata pürsýänler “keman paý” (aýagy ýaýa menzeş) diýýärler, munuň ýaly at köplenç ýykylagan bolýar. Eýeriniň aşagy tüýlek at hem şum görülyändir, goltugynyň aşagy, gerşi bilen aýaklarynyň arasy, döşi tüýlek bolsa-da gowy däldir. Eger onuň iki tarapy hem şeýle bolsa, bu juda şumlugyň alamatydyr. Toýnaklarynyň iç yüzi tüýlek farşun aty hem gowy saýylýan däldir. Eger tüý toýnagynyň daş tarapynda bolsa, aýyby ýokdur. Toýnagý çöwrülip

duran astap at hem gowy däldir, oňa aknaf hem diýýändirler. Eger atyň öň ýa art aýaklary juda uzyn bolsa, bu-da gowy däldir, aýratyn hem bu ýokaryk galyp, aşak düşeniňde oňaýsyzdyr. Munuňyaly ata afrak diýýärler.

Guýrugy egri ozal at hem erbet bolýar, oňa kaşaf hem diýýändirler, çünki onuň teniniň ýalaňaçlygy hemişe görnüp durandyr. Itguýruk at hem erbet bolýandyr. Awhaç (arhak) at hem gowy däldir, çünki ol art aýagyny öň aýagynyň ornuna basyp bilýän däldir. Asbet at hem gowy däldir, ol hemişe agsaýandyr, çünki onuň sepişiklerinde çiş bardyr. Arun aty hem erbet bolýandyr, çünki onuň öň aýaklarynyň bogunlarynda süňk bardyr, eger bu aýyp onuň art aýagynda bolsa, onda oňa afrak diýýändirler. Baş bermezek, ürkek at, juda köp kişňeýän we osurak, depegen, tezeklemesi uzaga çekýän, ýygy-ýygydan myrtaryny sallap duran at hem erbetdir. Gökgöz atlar gijekörlükden ezýet çekýändirler.

Hekaýat. Eşidişime görä, Ahmet Ferigunyň çopany nowruz günü onuň ýanyna gelip, şeýle diýipdir: “Nowruz sowgadyny-ha getirip bilmedim welin, ondan zyýada bir hoş habar getirdim”. Ahmet: “Aýt!” diýip emr edipdir. Çopan: “Aýtsam, düýn siziň baýtallaryňyz müň sany taý gunanlady” diýipdir. Ahmet: “Bu çopana ýüz çybyk çalyň, müň sany gijekör atyň bolmagy şat habar däldir” diýipdir.

Bu zatlary gürrüň berip, at kesellerini düşündirenimden soň, sen olaryň her biriniň adyny hem bilip goý. Asar – agzy sülekeyli, maňkaly, aýaklary çişli, toýnaklary jaýrykly, dyzy saňgaty bolup duran, ýagyr, gotur, heýwere, ujar, toýnak keseli, toýnakastynyň çişsi, garyn çişsi, ysgynsyzlyk we galpyldama, düwnük, ingi, aýaklaryň gurylygy, bogaz çişmesi, aýaklaryň syrkyrap durmasy we başgalar.

Bu keselleri men diňe sanap geçdim, olaryň her birini jikmejik beýan etjek bolsam, bu uzaga çekjek. Meniň agzap geçen zatlarymyň bary atyň aýybydyr. Emma iň uly aýyp garrylykdyr. Agzan aýyplarymyň baryna döz gelse bolar welin, garrylyga döz gelmek bolmaz.

At alsaň, beýigini algyn, ol baş dankdan pes bolmasyn, adam

irimçik bolsa-da, ol pessejik atyň üstünde gözgyny görünyär. Ýöne bir zady bilip goýgun: atlaryň sag gapyrgalary köplenç sol gapyrgalaryndan bir gapyrga artyk bolýar, sanap göreniňde, iki tarapy hem deň bolsa, onda bahasyndan gaçman, ony satyn algyn, bir at hem onuň öňüne geçip bilmez. Mal alýaňmy, mülk we ýer alýaňmy, näme alsaň-da, dirikäň peýdasy degäýjek, soňam seniň kowum-garyndaşlaryňa, mirasdüşeriňe galaýjak zat algyn. Çünki senem bir gün öýlenersiň, çagalaryň bolar, Lebibi aýtmyşlaýyn, her bir erkegiň zenan ýarany bolmalydyr.

Düldül – Alynyň aty.

Buge – kä nusgalarda “büre” ýazylypdyr.

Ahmet Ferigun – Feriguniler dinastiýasyndan. Guzgan ülkesiniň emiri. Goşgular